

FDI ĐÓNG GÓP CHO NỀN KHAI KHOÁNG CÔNG NGHỆ HIỆN ĐẠI - MỘT PHẦN QUAN TRỌNG CHO SỰ PHÁT TRIỂN HẠ TẦNG, BẢO VỆ MÔI TRƯỜNG VÀ PHÁT TRIỂN KINH TẾ CỦA VIỆT NAM

Chuẩn bị bởi

*Ông Bill Howell, BSc Geol (Hons)
Trưởng nhóm Công tác Khoáng Sản
Diễn đàn Doanh nghiệp Việt Nam*

1. Sự đóng góp của công nghiệp khai khoáng từ FDI giúp phát triển kinh tế và giảm nợ công

Công nghiệp khai khoáng có lịch sử là một trong những nhân tố chính cho sự phát triển kinh tế và phát triển hạ tầng trên thế giới, chẳng hạn như các nước đã phát triển Úc, Canada, Nam Phi và Mỹ cho đến các nước mới phát triển gần đây như Peru, Chile, Mongolia, Indonesia và Papua New Guinea.

Việt Nam là một nước có nhiều tài nguyên khoáng sản, nhưng đến hiện nay chưa đến 10% các tài nguyên kim loại cơ bản và kim loại quý được phát hiện bởi vì Việt Nam chưa bao giờ sử dụng các phương pháp thăm dò có tính hệ thống với công nghệ hiện đại để phát hiện các mỏ lớn ở dưới sâu. Nền khai khoáng Việt Nam chủ yếu tập trung vào các khoáng sản nông trên bề mặt như than và số lượng lớn như quặng sắt và bô xít.

Một điều không may nữa là việc đầu tư với công nghệ cao để tìm kiếm nguồn tài nguyên mới chưa sẵn sàng vào Việt Nam khi mà có nhiều quốc gia khác với môi trường đầu tư thân thiện và cạnh tranh hơn so với Việt Nam. Với Luật Khoáng Sản chưa nhất quán cộng với mức thuế tài nguyên và các loại thuế khác đánh vào khai thác khoáng sản quá cao so với thế giới là những rào cản lớn làm nản lòng các nhà đầu tư.

Một nền công nghiệp khai khoáng bền vững có thể giúp làm giảm nợ công của quốc gia. Ví dụ điển hình nhất là Peru, nước chủ nhà tổ chức hội nghị APEC 2016 trước Việt Nam 2017. So sánh với Việt Nam, Peru khuyến khích đầu tư nước ngoài vào lĩnh vực khai khoáng và từ năm 2004 Peru áp dụng mức thuế tài nguyên từ 1-3% trên giá trị thương mại (hiện tại thay đổi là 1-12% thuế thu nhập kinh doanh cho các dự án mới). Cách làm này giúp cho Peru đạt được mức thặng dư tài chính trong khi các nước khác vẫn còn đang gặp nhiều khó khăn trong vấn đề nợ công. Hiện nay đang có gần 60 tỉ dollars Mỹ dự tính đầu tư vào thăm dò và phát triển khai khoáng tại Peru cho đến năm 2020 (nguồn Ernst & Young, 2015).

Việc ban hành và phân quyền các chính sách khoáng sản của chính phủ

Tại Diễn Đàn Doanh Nghiệp Việt Nam Thường Niên tổ chức tại Hà Nội ngày 1/12/2015, cùng với sự đề nghị của Bộ Tài Nguyên-Môi Trường, Nhóm Công tác về Khai Khoáng đã kiến nghị rằng Chính Phủ không nên tiếp tục đề nghị tăng thêm mức thuế tài nguyên đã tăng trong năm 2013. Việt Nam đã là nước có mức thuế tài nguyên cao nhất trên thế giới. Nhưng chỉ sau diễn đàn một thời gian ngắn, Quốc Hội đã bỏ phiếu tăng thêm mức thuế tài nguyên. Chẳng hạn như, mức thuế tài nguyên của kim loại vàng hiện nay là 17% so với mức thuế trung bình của thế giới chỉ từ 1-5%.

Kết quả là không có công ty khai khoáng quốc tế lớn nào sẵn sàng đầu tư vào tìm kiếm và phát triển các nguồn tài nguyên mới của quốc gia, các nguồn tài nguyên này chỉ có thể được phát hiện bằng các công nghệ tiên tiến, thân thiện với môi trường và là các phương pháp thực tế tốt nhất trên thế giới.

Việc tăng các mức thuế tài nguyên sẽ:

- Chắc chắn làm cho các hoạt động khai khoáng công nghệ cao tại Việt Nam không thể hoà vốn hoặc có lợi nhuận với giá bán khoáng sản hiện tại, và dẫn đến các mỏ phải đóng cửa;
- Kết quả là Chính Phủ sẽ thất thu một lượng thuế lớn; và
- Môi trường bị huỷ hoại do sử dụng công nghệ khai khoáng lạc hậu, lỗi thời mà hiện nay các công ty Việt Nam cũng như những người khai thác bất hợp pháp đang sử dụng tại Việt Nam.

Có 2 lợi ích khác cũng khá quan trọng, cả 2 chuyên đề của Diễn Đàn Thường Niên lần này đều xuất phát từ việc khuyến khích các nhà đầu tư nước ngoài mang công nghệ hiện đại đầu tư vào ngành khai khoáng của Việt Nam và sử dụng những phương pháp thực hành tốt nhất của thế giới. Công nghệ cao gia tăng việc bảo vệ môi trường và phát triển cơ sở hạ tầng tốt nhất. Chúng tôi xin được đưa ra 1 số thảo luận dưới đây:

2. Khai khoáng FDI đóng góp vào việc bảo vệ môi trường

Việt Nam đã có các quy định và luật bảo vệ môi trường rất mạnh mẽ nhưng rất tiếc là thiếu sự thực thi, tuân thủ ở hầu hết các cấp chính quyền địa phương. Điều này xảy ra tại ngành công nghiệp khai khoáng cũng như các ngành công nghiệp khác tại Việt Nam.

Như đã nêu ở trên, các công ty khai khoáng trong nước và người khai thác mỏ bất hợp pháp sử dụng công nghệ lạc hậu, lỗi thời làm huỷ hoại môi trường, làm ảnh hưởng đến toàn cảnh khai thác khoáng sản của Việt Nam. Cách tốt nhất để loại bỏ việc huỷ hoại môi trường thì ngoài việc bắt buộc tuân thủ các quy định hiện hành, Chính Phủ nên khuyến khích các nhà đầu tư nước ngoài đem các công nghệ khai khoáng hiện đại theo tiêu chuẩn quốc tế khai khoáng bền vững, hiệu quả, bảo vệ môi trường và an toàn lao động đầu tư vào ngành công nghiệp khai khoáng tại Việt Nam.

3. Khai khoáng FDI đóng góp phát triển cơ sở hạ tầng

Khai khoáng có trách nhiệm, điều này thường được áp dụng tại các vùng xa xôi hẻo lánh, những vùng chưa phát triển của đất nước, được ghi nhận là một trong những nhân tố hiệu quả nhất cho việc phát triển hạ tầng trên khắp thế giới. Những vùng phát hiện mỏ thường là các vùng núi cao, đời sống kinh tế-xã hội nghèo nàn của quốc gia, Việt Nam nằm trong số những quốc gia này. Khai khoáng sử dụng công nghệ hiện đại không thể hoạt động hiệu quả nếu không có hạ tầng và giao thông tốt, do đó các công ty khai khoáng có trách nhiệm bắt buộc phải đóng góp hoặc cung cấp cho việc phát triển cơ sở hạ tầng.

4. Kết luận và kiến nghị

Mặc dù khoáng sản là nguồn tài nguyên không thể tái tạo, hầu hết nguồn tài nguyên giàu khoáng sản của đất nước chưa được phát hiện. Hiện nay, tại Việt Nam chỉ có một số rất ít mỏ đang được thăm dò sử dụng công nghệ quốc tế tiên tiến và các phương pháp này hầu như sẽ phát hiện được mỏ mới với thân phận nằm sâu dưới lòng đất so với bề mặt.

Cho đến khi mà các loại thuế tài nguyên, lệ phí cũng như các loại thuế khác của Việt Nam vẫn còn cao hơn mặt bằng thuế trung bình của thế giới thì sẽ còn tiếp tục làm nản lòng các nhà đầu tư muốn áp dụng các phương pháp thăm dò, khai thác công nghệ tiên tiến đầu tư vào ngành khai khoáng của Việt Nam và họ sẽ đầu tư vào các nước có các điều kiện đầu tư dễ dàng hơn. Điều này vô hình chung sẽ tiếp tục thúc đẩy các loại hình khai thác nhỏ lẻ, không hiệu quả với việc đóng thuế rất ít hoặc không đóng thuế, khai thác bất hợp pháp dẫn đến phí phạm tài nguyên quốc gia cũng như huỷ hoại môi trường.

Để giải quyết các bất cập này, chúng tôi kính mong Chính Phủ xem xét và củng cố niềm tin cho các nhà đầu tư nước ngoài vào công nghiệp khai khoáng như sau:

- Xem xét lại các luật hiện hành và đưa ra một luật khoáng sản cạnh tranh, thân thiện với nhà đầu tư hơn bao gồm hệ thống thuế hợp lý, công bằng cho cả Chính Phủ lẫn nhà đầu tư, và hành lang pháp lý ban hành các chính sách nhất quán, ổn định lâu dài; và
- Thành lập một đội ngũ nghiên cứu, kết hợp các yếu tố của các chính sách khai khoáng thành công nhất trên thế giới mà trong đó đạt được sự cân đối giữa công nghệ tiên tiến, hiện đại trong thăm dò, khai thác và chế biến tài nguyên khoáng sản cùng lúc mang lại thu nhập hợp lý cho quốc gia có nguồn tài nguyên được khai thác.

Điều này có nghĩa, bước đầu tiên cần thiết là giảm tỉ suất thuế tài nguyên để có thể cạnh tranh với các nước khác, và sẽ là chất xúc tác giúp:

- Khuyến khích hoạt động thăm dò giúp gia tăng phát hiện các nguồn tài nguyên mới, dưới sâu của Việt Nam bằng việc sử dụng các phương pháp công nghệ hiện đại;
- Cho phép các hoạt động khai thác và chế biến nguồn tài nguyên với công nghệ cao một cách có hiệu quả, bền vững, bảo vệ môi trường và an toàn;
- Tăng thu nhập cho cộng đồng và Chính phủ;
- Nhanh chóng phát triển hạ tầng và công nghiệp dịch vụ cho các vùng núi hẻo lánh có điều kiện kinh tế xã hội khó khăn, nghèo nàn, cũng là nơi mà hầu hết các mỏ khoáng sản được phát hiện;
- Cho phép lĩnh vực khai khoáng tại Việt Nam, hiện tại hầu như bị tách biệt, được hưởng lợi chung từ việc hội nhập toàn cầu trong khu vực APEC, TPP và các hiệp định thương mại tự do khác.

Nhóm Công Tác Về Khai Khoáng mong muốn rằng các Bộ liên quan như Bộ Tài Nguyên - Môi Trường, Bộ Công Thương, Bộ Tài Chính, cùng với hỗ trợ của Bộ Kế Hoạch-Đầu Tư cùng phối hợp đệ trình lên Thủ Tướng Chính Phủ các bước cần thiết lập ra các quy định và chính sách khai khoáng thông thoáng, khuyến khích nhà đầu tư theo các hướng tích cực để đạt được các mục tiêu như đã nêu ở trên.

PHỤ LỤC 5/12/2016

Các đóng góp, đánh giá độc lập khác mà Chính Phủ nên xem xét là:

Ý KIẾN CỦA CÁC CHUYÊN GIA IMF

Rất bổ ích để tham khảo ý kiến của Quỹ Tiền Tệ Quốc tế (“IMF”) trong báo cáo IMF số 12/219 tháng 8/2012 do Chính Phủ Philippines yêu cầu. IMF nhận ra rằng bất cứ thuế tài nguyên nào cao hơn 5% hiện đang áp dụng tại Philippines, **“đặc biệt là khi kết hợp các loại thuế trên một sản phẩm tạo nên một chính sách thuế không thể cạnh tranh”**. Đối với bất kỳ thuế tài nguyên nào dự tính cao hơn 5%, IMF góp ý rằng **“các công ty khai khoáng được phép khấu trừ vào thuế thu nhập đối với tổng số thuế tài nguyên vượt quá 5%”**.

IMF góp ý rằng **“Philippines nên thực hiện một chính sách thuế đơn giản, rõ ràng minh bạch và có thể dự đoán được cho ngành khai khoáng. Chính sách thuế này nên bảo đảm một sự phân bổ công bằng lợi nhuận kinh tế từ việc khai thác giữa các công ty khai khoáng và chính phủ với các quy định về thuế được bổ sung một cách hiệu quả và minh bạch từ cơ quan thuế”**.

IMF cũng gợi ý thêm rằng **“có một thị trường thử nghiệm cho bất kỳ chính sách thuế khoáng sản nào để thấy rằng một quốc gia có thể hấp dẫn đầu tư trong lĩnh vực khai khoáng hay không? Nếu không, chính sách thuế có thể không thích hợp cho quốc gia, trên cơ sở chi phí cho việc thăm dò, phát triển và sản xuất ra sản phẩm rất cao; quy mô và chất lượng của mỏ; và nhà đầu tư nhận thấy nhiều rủi ro về chính trị cũng như thương mại”**.

Việt Nam có thể học hỏi từ những ý kiến gợi ý của IMF, bởi vì hiện tại Việt Nam rõ ràng không thể trả lời bài toán thị trường thử nghiệm của IMF. Việt Nam không thể hấp dẫn đầu tư vào lĩnh vực khai khoáng, điều này đã được chứng minh rõ ràng là không có nhiều các công ty khai khoáng lớn với công nghệ khai thác và thăm dò hiện đại đầu tư vào Việt Nam.

HỘI NGHỊ APEC CẤP BỘ TRƯỞNG VỀ VẤN ĐỀ KHAI KHOÁNG

Tại Hội Nghị APEC cấp Bộ Trưởng về khai khoáng tại Bắc Kinh vào tháng 6/2014, Bộ Công Thương đại diện cho Việt Nam là cơ quan phụ trách khai khoáng.

Bản tuyên bố chung của các Bộ Trưởng đều thừa nhận **“sự quan trọng của việc phát triển bền vững trong khai khoáng, và tin rằng điều này sẽ đạt được thông qua hội nhập khu vực, khuyến khích đầu tư bền vững, gia tăng trách nhiệm với xã hội, đổi mới và tiên phong trong công nghiệp khai khoáng và luyện kim”**.

Các Bộ Trưởng khuyến khích các nền kinh tế APEC nên **“cải thiện môi trường đầu tư, dịch vụ và hành chính trong khai khoáng” và nhấn mạnh “điều quan trọng của việc khuyến khích là cởi mở, minh bạch và thị trường hoạt động tốt trong lĩnh vực khai khoáng, cũng như việc hợp tác về tài chính và đầu tư cùng nhau phát triển để các bên nhà nước và doanh nghiệp cùng có lợi”**.

Hy vọng rằng Việt Nam sẽ quyết liệt cải thiện môi trường khai khoáng của mình theo hướng tích cực như bản tuyên bố chung của các Bộ Trưởng tại Hội Nghị APEC mà Việt Nam đã ký hiệp ước, trước khi là nước chủ nhà tổ chức Hội Nghị APEC năm 2017.